

Załącznik
do uchwały Nr CCXXXVIII/4679/2017
Zarządu Województwa Lubelskiego
z dnia 19 grudnia 2017

**Raport z monitoringu Wojewódzkiego Programu na rzecz
Osób Starszych na lata 2016-2020 za 2016 rok**

Lublin, grudzień 2017

Wprowadzenie	3
Metodologia monitoringu.....	4
Obszar I Zdrowie, profilaktyka	5
Obszar II System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne	7
Obszar III Aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych	13
Obszar IV Aktywność zawodowa osób 50+	16
Obszar V Bezpieczeństwo	17
Wnioski i rekomendacje.....	19
Spis tabel.....	20
Spis wykresów.....	20

Wprowadzenie

Z danych GUS wynika, że liczba osób powyżej 60 roku życia wzrasta systematycznie, zarówno w kraju jak i w województwie lubelskim.

W województwie lubelskim osoby powyżej 60 lat stanowią 24 % ogółu mieszkańców województwa (w kraju 23,57 %). W 2016 r. na terenie województwa zamieszkiwało 510 184 osób powyżej 60 roku życia (w 2015 r. - 497 939, w 2013 r. - 408 423).

Struktura ludności według wieku w województwie lubelskim zmienia się z roku na rok. Maleje liczba dzieci i młodzieży, a wzrasta liczba ludności w starszych rocznikach. Przyczyną tych zmian jest przesuwanie się w czasie „roczników wyżów i niżów demograficznych”, a także obserwowany od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku spadek dzietności kobiet oraz wydłużenie się przeciętnego czasu trwania życia. W wyniku zachodzących zmian demograficznych liczba osób młodych w wieku poniżej 20 lat w ujęciu rocznym zmalała o 1,5% z 432,7 tys. w 2015 roku do 426,3 tys. w końcu 2016 roku, natomiast liczba osób w wieku 65 lat i więcej wzrosła o 3,0% z 350,0 tys. do 360,7 tys. Na 100 osób w wieku poniżej 20 roku życia w 2016 r. przypadało 85 osób w wieku 65 lat i więcej, podczas gdy w 2015 roku było 81 osób¹.

Działania zmierzające do poprawy jakości życia osób starszych zajmują szczególne miejsce w polityce samorządu województwa lubelskiego. Wynikają one m.in. z ustawy o pomocy społecznej, Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz Strategii Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020.

Doprecyzowaniem i uszczegółowieniem zapisów Strategii jest **Wojewódzki Program na Rzecz Osób Starszych na lata 2016-2020** który został przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Lubelskiego nr LXXIII/1526/2015 z dnia 22 grudnia 2015 r. Program ten jest kontynuacją Programu który obejmował lata 2013-2015. Opracowanie Programu poprzedzone było monitoringiem działań w zakresie realizacji Wojewódzkiego Programu na Rzecz Osób Starszych na lata 2013-2015.

Głównym celem Wojewódzkiego Programu na rzecz Osób Starszych jest poprawa jakości życia i funkcjonowania osób starszych oraz rozwój działań na rzecz integracji międzypokoleniowej i udziału osób starszych w życiu społecznym i zawodowym. Swoim zakresem Program obejmuje pięć obszarów problemowych: zdrowie i profilaktyka, system wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne, aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych, aktywność zawodowa osób 50+ oraz bezpieczeństwo. W ramach wyżej wymienionych obszarów zostały wyznaczone cele strategiczne i cele operacyjne i kierunki działań.

Program ma charakter interdyscyplinarny, a jego wdrażanie wymaga współpracy administracji rządowej i samorządowej oraz wielu partnerów tj. : jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, instytucji naukowych, instytucji oświaty, kultury i edukacji, jednostek

¹ <http://demografia.stat.gov.pl>

służby zdrowia, organizacji społecznych, a także podmiotów zajmujących się aktywizacją zawodową i społeczną.

I. Metodologia monitoringu

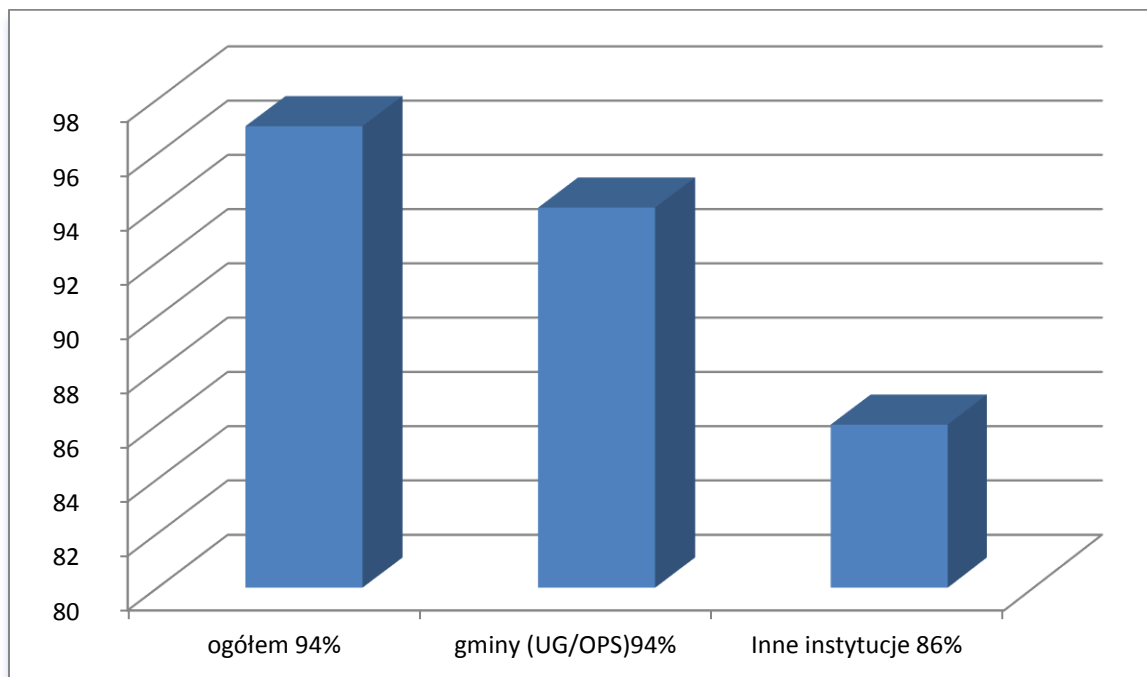
Zgodnie z zapisami Wojewódzkiego Programu na Rzecz Osób Starszych na lata 2016-2020 za monitoring Programu odpowiedzialny jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie.

Niniejszy raport został opracowany na podstawie danych za rok 2016 otrzymanych od jednostek samorządu terytorialnego oraz instytucji mających wpływ na kreowanie i realizację polityki senioralnej, sprawozdań oraz analizy badań własnych.

Jako narzędzie badawcze zastosowano kwestionariusze ankiet opracowane na potrzeby monitoringu programu. Kwestionariusze ankiet zostały skonstruowane adekwatnie do rodzaju zadań realizowanych przez jednostki. Obejmowały one zbiór wskaźników dostosowanych do zakresu ich działania. Ankiety przesłano drogą pocztową w sierpniu 2017 r.

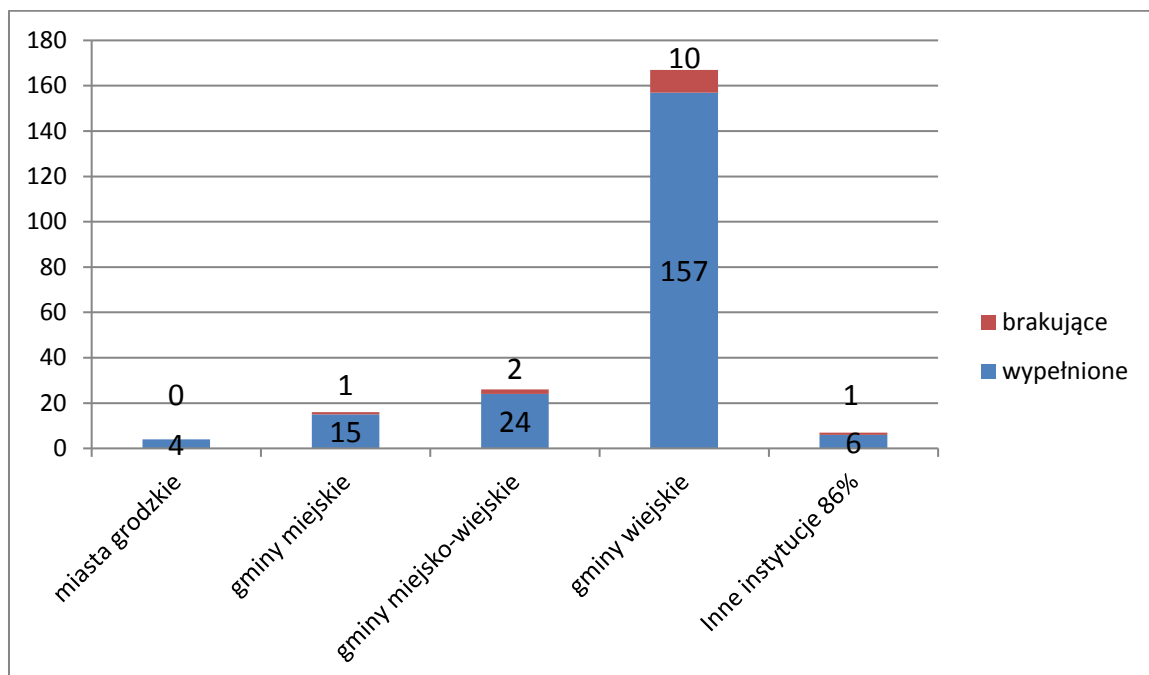
Ostatecznie, w monitoringu wzięło udział 206 instytucji, w tym: 200 gminnych/miejskich ośrodków pomocy społecznej (ops) oraz 6 innych jednostek (Wydział Zdrowia oraz Wydział Polityki Społecznej Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego, Narodowy Fundusz Zdrowia, Lubelska Izba Lekarska, Departament Kultury, Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, Wojewódzki Urząd Pracy, Komenda Wojewódzka Policji w Lublinie).

Wykres nr 1. Poziom zwrotu ankiet monitorujących (ujęcie %)

Źródło: Opracowanie własne

Wykres nr 2. Poziom zwrotu ankiet monitorujących (ujęcie liczbowe)

Źródło: Opracowanie własne

W Programie określono cele główne i szczegółowe, a ocena stopnia ich realizacji monitorowana jest za pomocą wskaźników.

Obszar I: Zdrowie, profilaktyka

W ramach tego obszaru realizowane są działania zmierzające do **poprawy jakości i dostępności świadczeń opieki zdrowotnej** poprzez rozwój specjalistycznej opieki geriatrycznej w województwie lubelskim ukierunkowanej na poprawę diagnostyki leczenia i rehabilitacji.

Materiał opracowano na podstawie danych uzyskanych z Lubelskiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia (NFZ) oraz Wydziału Zdrowia Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie, a także Lubelskiej Izby Lekarskiej.

Tabela nr 1. Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Zdrowie, profilaktyka

Wskaźnik	Wskaźnik bazowy stan na 2014 r. (lub ostatni dostępny)	Wskaźnik docelowy	Wskaźnik – 2016 r.
1. Liczba poradni geriatrycznych.	18 (wszystkie zarejestrowane) 3 (posiadające kontrakt z NFZ)	10	19 (wszystkie zarejestrowane) w tym 3 posiadające

			kontrakt z NFZ
2. Liczba lekarzy specjalistów w zakresie geriatry	24	50	40
3. Liczba oddziałów geriatrycznych	6	10	6
4. Liczba programów profilaktycznych skierowanych do osób starszych	10	15	0
5. Liczba zakładów opiekuńczo-leczniczych	18	20	29
6. Wysokość nakładów NFZ na opiekę geriatryczną w województwie lubelskim	35 405 929,41 zł	Wzrost o 10%	13 724 029,00 zł
7. Liczba osób objętych opieką hospicyjną domową	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	3 000	2 058
8. Wysokość kontraktu na opieką hospicyjną domową	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	7 000 000,00 zł	6 599 293,00 zł
9. Liczba osób objętych długoterminową opieką domową pielęgniarczą	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	3 500	3 023
10. Liczba łóżek geriatrycznych	104	150	128
11. Liczba dziennych domów senior wior realizujących usługi rehabilitacyjne	0	24	0
12. Liczba przeprowadzonych kampanii informacyjnych.	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	3	0
13. Liczba szkoleń dla lekarzy i personelu medycznego dotyczących opieki zdrowotnej nad starszym pacjentem	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	2	0

Źródło: Opracowanie własne

Geriatry jest dziedziną medycyny zajmującą się profilaktyką, leczeniem i rehabilitacją chorych w podeszłym wieku. Głównymi przyczynami dolegliwości osób starszych są choroby przewlekłe oraz procesy starzenia się organizmu. Działania geriatryi ukierunkowane są na

profilaktykę przedwczesnego starzenia się i niedożywienia, stąd leczenie geriatryczne nie jest leczeniem określonej choroby, lecz oddziaływaniem na cały starzejący się organizm.

Odzwierciedleniem zasobów w obszarze opieki geriatrycznej jest liczba aktywnych zawodowo lekarzy geriatrów, szpitalnych oddziałów geriatrycznych oraz liczba poradni geriatrycznych, jak również wielkość nakładów finansowych poniesionych na opiekę geriatryczną.

Na terenie województwa lubelskiego zarejestrowanych jest 19 poradni geriatrycznych, z czego tylko 3 poradnie geriatryczne mają podpisany kontrakt z NFZ.

Ponadto w regionie funkcjonuje 6 oddziałów geriatrycznych. Spośród których tylko 3 funkcjonują jako oddziały szpitalne, są to: Oddział Chorób Wewnętrznych z Pododdziałem Geriatrii w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Białej Podlaskiej oraz Oddziały Geriatrii w Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Parczewie i we Włodawie. Dodatkowo, w 3 podmiotach, z którymi Lubelski Oddział Wojewódzki NFZ w 2016 roku zawarł umowę na udzielanie świadczeń w zakresie geriatria - hospitalizacja, miejscem realizacji świadczeń jest oddział inny niż geriatryczny (np. chorób wewnętrznych).

Liczba łóżek na oddziałach geriatrycznych w 2016 r. wynosiła łącznie 128 sztuk. Liczba ta wzrosła w porównaniu do 2014 r. o 24 łóżka.

W 2016 roku, w ramach umów zawartych przez Lubelski Oddział Wojewódzki NFZ, zatrudnionych było 40 lekarzy ze specjalizacją z zakresu geriatrii (w 2014 r. – 17 lekarzy). Natomiast w rejestrze Lubelskiej Izby Lekarskiej zarejestrowanych było 34 lekarzy geriatrów.

Tabela nr 2. Nakłady finansowe na świadczenia w zakresie geriatrii

Zakres świadczeń	Rok 2016
Świadczenia w zakresie geriatrii	38 290,00 zł
Geriatrycja – hospitalizacja	11 041 649,00 zł
Świadczenia psychogeriatryczne	2 540 137,00 zł
Świadczenia dzienne psychiatryczne geriatryczne	103 952,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NFZ

Zgodnie z wymogami WHO i Unii Europejskiej w województwie lubelskim powinno być co najmniej 420-440 łóżek geriatrycznych stacjonarnych, 350-360 łóżek na dziennych oddziałach geriatrycznych, 20 poradni geriatrycznych i około 100 geriatrów.

Jak wynika z przedstawionych powyżej danych konieczne jest podejmowanie dalszych działań będących odpowiedzią na zmiany demograficzne i rosnące zapotrzebowanie na świadczenia w zakresie opieki geriatrycznej.

Obszar II: System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne

Raport z monitoringu wdrażania Obszaru II opracowano w oparciu o ankiety i tabele wypełnione przez ośrodki pomocy społecznej. Na potrzeby monitoringu skorzystano również z dostępnych sprawozdań, m.in. odczyty zasobów pomocy społecznej (OZPS) za 2016 rok oraz sprawozdania MPIPS-03 R za 2016 r.

Celem strategicznym tego obszaru było **zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób starszych.**

Powyższy cel strategiczny miał zostać osiągnięty poprzez realizację celów szczegółowych i zawartych w nich działań.

Tabela nr 3. Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne

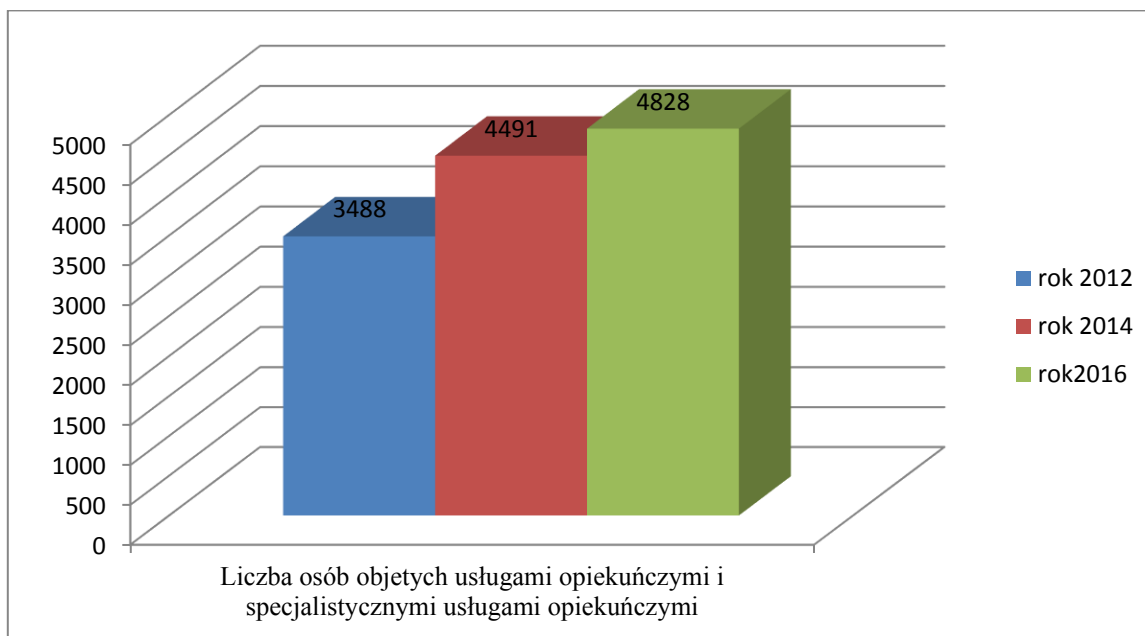
Wskaźnik	Wskaźnik bazowy stan na 2014 r. (lub ostatni dostępny)	Wskaźnik docelowy	Wskaźnik 2016 r.
1. Liczba osób starszych objętych usługami opiekuńczymi (MPiPS – 03 R)	3 427 (300 osób objętych specjalistycznymi usługami opiekuńczymi)	Wzrost o 10%	4 828
2. Liczba pracowników instytucji pomocy społecznej, którzy podnieśli swoje kwalifikacje w zakresie problematyki osób starszych	355	Wzrost o 10%	140
3. Liczba placówek świadczących usługi na rzecz osób starszych	110	150	158 z ankiet (283 ze wszystkich źródeł bez zol)
4. Liczba organizacji pozarządowych, którym zlecono zadania publiczne z zakresu pomocy społecznej na rzecz osób starszych	42	50	34 ankiety 7 ROPS
5. Liczba podmiotów ekonomii społecznej świadczących usługi dla osób starszych	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	30	24

Źródło: Opracowanie własne

Jednym z celów szczegółowych obszaru II było **wsparcie osób starszych funkcjonujących w środowisku.** Cel ten miał zostać osiągnięty poprzez podnoszenie jakości i dostępności do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych, a także tworzenie placówek wspomagających osoby starsze (dienne domy pobytu, kluby, świetlice środowiskowe, mieszkania chronione i inne).

Zgodnie z danymi zawartymi w sprawozdaniu MPiPS – 03 R za 2016 r. usługi opiekuńcze skierowano do 4 828 osób w tym 357 osób zostało objętych specjalistycznymi usługami opiekuńczymi.

Wykres nr 3. Liczba osób starszych objętych usługami opiekuńczymi i specjalistycznymi usługami opiekuńczymi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-03 R za 2016 rok

W obszarze wsparcia osób starszych funkcjonujących w środowisku bardzo ważną rolę aktywizującą spełniają różnego rodzaju placówki wsparcia dziennego, takie jak: dzienne domy pomocy, mieszkania chronione oraz kluby seniora.

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej, **dzienne domy pomocy** są ośrodkami wsparcia, stanowiącymi jednostki organizacyjne pomocy społecznej. Są to ośrodki, które w formie pomocy półstacjonarnej realizują zadania służące utrzymaniu osoby w jej naturalnym środowisku. Odbiorcami usług oferowanych przez dzienne domy pomocy są osoby, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność mają trudności w prowadzeniu gospodarstwa domowego lub przystosowaniu się do życia w miejscu zamieszkania i wymagają pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych.

Według danych z OZPS za 2016 r. na terenie województwa funkcjonowało **13 dziennych domów pomocy społecznej** w 8 powiatach województwa: m. Lublin (6), m. Chełm (1), janowskim (1- Modliborzyce), krasnostawskim (1- Krasnystaw), lubartowskim (1- Lubartów), łęczyńskim (1- Puchaczów), łukowskim (1- Krzywda) i świdnickim (1- Świdnik). Dysponowały one 479 miejscami, a z ich wsparcia skorzystało 670 osób. Spośród dziennych domów pomocy 12 prowadzonych było przez jednostki samorządu terytorialnego. Na ich funkcjonowanie w 2016 r. przeznaczono 4 166 758,00 zł.

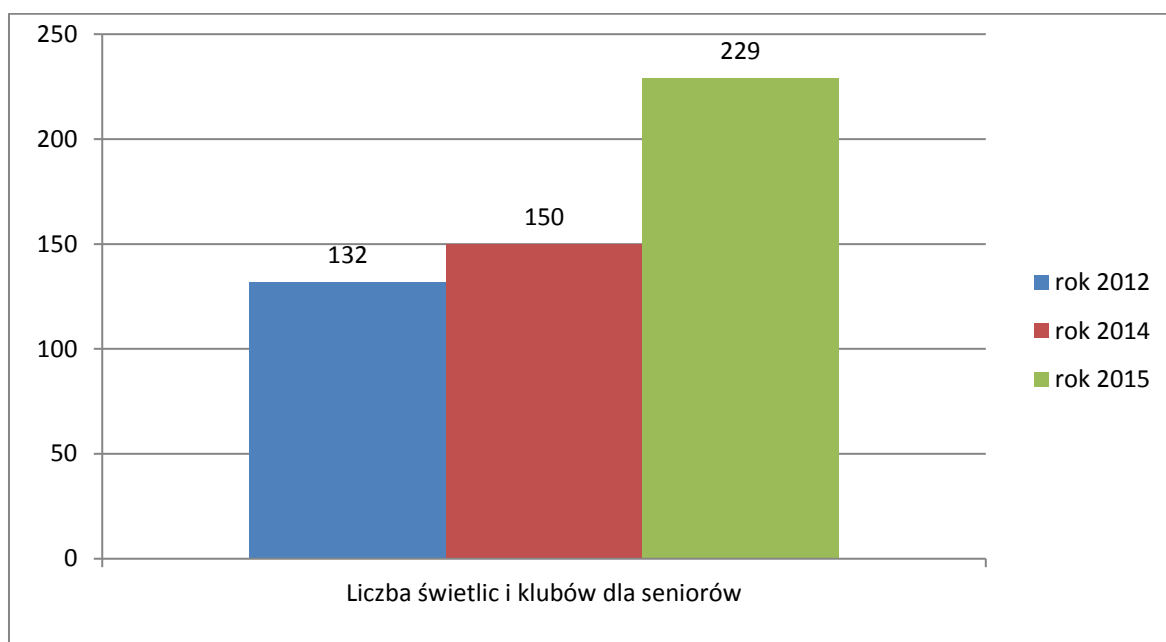
W województwie lubelskim funkcjonują również inne jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, oferujące dzienne wsparcie osobom starszym. Są to zarówno formy

bardziej zorganizowane, takie jak: kluby seniora, koła gospodyń wiejskich czy uniwersytety trzeciego wieku oraz mniej formalne, tj.: koła i kluby zainteresowań działające najczęściej przy świetlicach wiejskich lub przy ośrodkach pomocy społecznej, a także grupy nieformalne.

Zgodnie z Oceną Zasobów Pomocy Społecznej za 2016 rok na terenie Lubelszczyzny w 2016 r. funkcjonowało **229 świetlic i klubów dla seniorów**. Na podstawie danych z poprzednich lat wynika, że placówek tego typu systematycznie przybywa.

Najwięcej ośrodków wsparcia dla seniorów wykazały powiaty lubelski, lubartowski i zamojski. Natomiast w powiecie parczewskim żadna z gmin nie podała informacji o tego typu placówce.

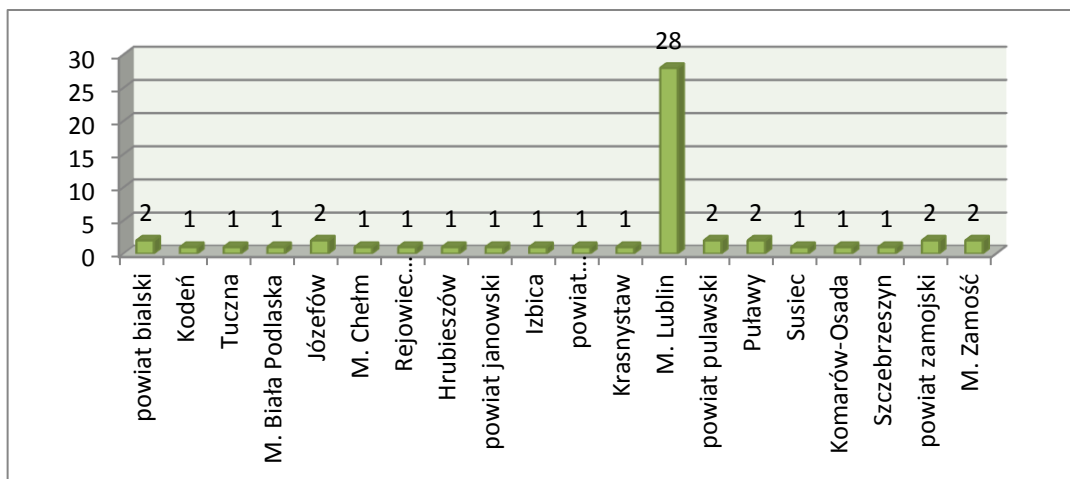
Wykres nr 4. Liczba świetlic i klubów dla seniorów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie oceny zasobów pomocy społecznej za 2016 r.

W 2016 r. gminy i powiaty wykazały funkcjonowanie 53 **mieszkań chronionych**, dysponowały one 338 miejscami, a korzystało z nich 285 osób. Od 2014 roku liczba mieszkań utrzymuje się mniej więcej na tym samym poziomie – w 2014 były 53 takie placówki, natomiast w 2015 r. – 52 mieszkania.

Wykres 5. Mieszkania chronione

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS

Ankietowane ośrodki wykazały, że w 2016 roku na terenie województwa znajdowało się **14 mieszkań chronionych dla osób starszych**. Mieszkania te prowadzone były przez gminy: Krasnystaw, Janów Lubelski, Józefów, Rejowiec Fabryczny, Susiec, Komarów Osada, Krasnobród oraz miasta: Zamość, Chełm i Lublin.

Kolejnym celem w ramach powyższego obszaru był **rozwój systemu opieki nad osobami starszymi nie mogącymi samodzielnie funkcjonować w swoim środowisku**.

Na terenie województwa lubelskiego w 2016 roku funkcjonowały ogółem 44 **domy pomocy społecznej (dps)**, w tym 19 przeznaczonych dla osób w podeszłym wieku. Warto dodać, że 37 dps-ów prowadzonych jest przez jednostki samorządu terytorialnego, natomiast 7 przez organizacje pozarządowe. W 2016 roku domy pomocy społecznej dysponowały 4 468 miejscami (o 7 więcej niż w 2015 r.), a korzystało z nich 4 925 osób (o 63 więcej niż w 2015 r.).

Tabela nr 4. Liczba domów pomocy społecznej dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych

Powiat	liczba DPS	liczba miejsc statutowych
bialski	2	246
biłgorajski	1	80
chełmski	1	221
janowski	1	180
krasnostawski	0	0
kraśnicki	2	259
lubartowski	2	175
lubelski	0	0
łukowski	1	35
parczewski	0	0
rycki	1	55
świdnicki	0	0
tomaszowski	1	168
włodawski	1	201
zamojski	1	130

m. Lublin	5	397
ogółem	19	2 147

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Polityki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie /stan na dz. 30.09.2017 r./

Na terenie województwa lubelskiego nie funkcjonuje żaden **rodzinny dom pomocy społecznej**. Rodzinny dom pomocy stanowi formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie.

Kolejną formą opieki instytucjonalnej dla osób w podeszłym wieku wymagających specjalistycznej opieki medycznej są **zakłady opiekuńczo–lecnicze**. W regionie funkcjonuje 29 takich zakładów oraz 10 instytucji zajmujących się opieką nad pacjentem w terminalnym okresie choroby (**hospicja**).

Z danych z OZPS wynika, że liczba hospicjów w 2016 r. wyniosła 10 i zwiększyła się o 2 w stosunku do 2015 roku. Hospicja znajdowały się w następujących miastach: Biała Podlaska, Biłgoraj, Chełm, Lubartów, Lublin (2 hospicja), Puławy, Włodawa, Dęblin oraz w Gminie Łabunie i w powiecie zamojskim.

W celu zapewnienia odpowiedniego poziomu usług socjalnych zaplanowano w Programie działanie polegające na **podnoszeniu kwalifikacji zawodowych pracowników pomocy społecznej w zakresie potrzeb osób starszych**.

Z danych otrzymanych od ankietowanych ops wynika, że 140 pracowników pomocy społecznej podniosło swoje kwalifikacje w ww. zakresie.

Ponadto Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie realizując projekt „Poprawa jakości usług świadczonych w domach pomocy społecznej i placówkach opiekuńczo wychowawczych w ramach Szwajcarsko – Polskiego Programu Współpracy przeprowadził w 2016 r. następujące szkolenia:

- Dwudniowe warsztaty pt. „Zarządzanie konfliktem w relacjach społecznych i w organizacji” - warsztaty ukończyło 45 osób;
- Dwudniowe szkolenia skierowanego do pracowników domów pomocy społecznej bezpośrednio pracujących z mieszkańcami pt.: „Komunikacja interpersonalna w relacji pracownik – mieszkaniec domu pomocy społecznej” - szkolenie ukończyło 40 osób;
- Dwie edycje kursu specjalistycznego pn. „Podstawy opieki paliatywnej”. W kursie uczestniczyło łącznie 49 osób;
- Szkolenia dla 2 grup (3 – dniowe) pn. „Przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci i seniorów w rodzinie i instytucji” w Lublinie dla pracowników domów pomocy społecznej i placówek opiekuńczo – wychowawczych z terenu woj. lubelskiego bezpośrednio pracujących z mieszkańcami i podopiecznymi. Łącznie w szkoleniu wzięło udział 30 osób;
- Kurs pt. „Opiekun osoby starszej, przewlekle chorej i niepełnosprawnej” dla 27 pracowników domów pomocy społecznej z terenu województwa lubelskiego.

Samorząd województwa w ramach realizacji celu szczegółowego - **zwiększenie roli organizacji pozarządowych w realizacji usług świadczonych na rzecz osób starszych** wspierał projekty skierowane do osób starszych realizowane przez organizacje pozarządowe udzielając dotacji w ramach **otwartych konkurów ofert**. W 2016 r. na zadanie: „Wspieranie funkcjonowania społecznego osób starszych (realizacja zadań wynikających z Wojewódzkiego Programu na Rzecz osób Starszych na lata 2016 – 2020)” została przeznaczona kwota - 50 000,00 zł. Wsparcie uzyskało 7 organizacji pozarządowych z terenu województwa lubelskiego.

Ponadto z danych otrzymanych od ankietowanych jednostek wynika, że na terenie województwa lubelskiego jednostki samorządu terytorialnego zleciły zadania publiczne z zakresu pomocy społecznej skierowane do osób starszych 34 organizacjom pozarządowym.

Obszar III: Aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych

Raport z wdrażania niniejszego obszaru opracowano w oparciu o ankiety i tabele wypełnione przez ośrodki pomocy Społecznej, a także informacje uzyskane z Departamentu Kultury, Edukacji i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego w Lublinie.

Celem strategicznym tego obszaru jest **rozwój aktywności społecznej, kulturalnej i edukacyjnej osób starszych**

Tabela nr 5. Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych

Wskaźnik	Wskaźnik bazowy stan na 2014 r. (lub ostatni dostępny)	Wskaźnik docelowy	Wskaźnik - 2016 r.
1. Liczba organizacji pozarządowych działających na rzecz osób starszych.	231	250	221 (dane z ankiet)
2. Liczba zrealizowanych programów i projektów w zakresie aktywizacji osób starszych.	143	150	100
3. Liczba wolontariuszy powyżej 50 roku życia.	230	250	274
4. Liczba grup samopomocowych.	20	25	35
5. Liczba wolontariuszy działających na rzecz osób starszych.	529	550	255
6. Liczba lokalnych programów na rzecz osób starszych	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	50	39
7. Liczba gminach i powiatach rad seniorów	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	30	22
8. Liczba festiwali i przeglądów twórczości osób starszych	194	200	165

9. Liczba uniwersytetów trzeciego wieku.	20	23	18 (dane z ankiet)

Źródło: Opracowanie własne

Cel szczegółowy - „Wzrost aktywności osób starszych w życiu społecznym” był realizowany poprzez działania polegające na **tworzeniu i wspieraniu organizacji działających na rzecz aktywizacji osób starszych**. Według danych otrzymanych od ankietowanych na terenie 200 gmin województwa lubelskiego funkcjonuje 221 organizacji pozarządowych działających na rzecz osób starszych.

Pobudzeniu aktywności seniorów mają służyć również **programy i projekty** skierowane do osób starszych. Zgodnie z danymi otrzymanymi na potrzeby niniejszego monitoringu wynika że na terenie województwa zrealizowano 100 programów i projektów skierowanych do tej grupy społecznej.

Bardzo ważną rolę w procesie aktywizacji seniorów w życiu społecznym odgrywa **wolontariat** oraz działanie grup samopomocowych wśród osób starszych. Z danych otrzymanych od ankietowanych wynika, że w 2016 r. na terenie województwa działało w ramach wolontariatu 274 wolontariuszy powyżej 50 roku życia. Natomiast liczba wolontariuszy działających na rzecz osób starszych wynosi 255. W regionie funkcjonuje również 35 grup samopomocowych.

Osoby starsze to ogromny potencjał, który może i powinien być wykorzystany przez organizacje pozarządowe i społeczności lokalne. To przede wszystkim nieocenione źródło tak zwanej wiedzy pragmatycznej czyli wiedzy budowanej na podstawie długoletnich życiowych i zawodowych doświadczeń. To także umiejętności praktyczne, przydatne innym oraz czas, który osoby starsze mogą poświęcić na pracę w organizacji pozarządowej czy społeczności lokalnej.

W ramach realizacji powyższego celu strategicznego **wspierano również istniejące i nowo powstające formy aktywizacji osób starszych** (uniwersytety trzeciego wieku, kluby seniora, domy dziennego pobytu, koła hobbistyczne) m.in. w ramach udzielanych dotacji z budżetu województwa lubelskiego. Celem tych działań było promowanie w środowisku seniorów form aktywnego spędzania czasu wolnego oraz zdrowego stylu życia, rozwój usług edukacyjnych adresowanych do osób starszych oraz zwiększenie oferty usług rekreacyjnych, mających na celu rozwój zainteresowań środowiska seniorów

Działaniami w zakresie aktywizacji osób starszych w województwie zajmuje się szereg podmiotów: jednostki samorządu terytorialnego, ośrodki kultury, biblioteki, szkoły, jednostki organizacyjne pomocy i integracji społecznej, organizacje pozarządowe (w tym organizacje seniorskie, uniwersytety III wieku), grupy nieformalne.

Jedną z najpopularniejszych oraz najbardziej istotnych form edukacji i aktywizacji osób starszych są uniwersytety trzeciego wieku.

Na terenie województwa funkcjonuje Lubelski Uniwersytet III Wieku z 10 filiami oraz 13 innych uniwersytetów trzeciego wieku. Ponadto przy Domu Kultury LSM w Lublinie prowadzi działalność Lubelski Uniwersytet II Wieku. Zgodnie z danymi zawartymi w ankietach na terenie 22 jednostek samorządu terytorialnego funkcjonowały uniwersytety

II wieku. Dużą aktywnością wykazują się również miejskie i gminne ośrodki kultury wraz z bibliotekami.

Pobudzeniu aktywności kulturalnej seniorów miały służyć również różnego rodzaju **przedsięwzięcia kulturalne kierowane do seniorów**. W 2016 r. na terenie województwa lubelskiego zorganizowano 165 festiwali i przeglądów twórczości osób starszych

Instytucje kulturalne podległe samorządowi województwa lubelskiego realizowały w 2016 r. następujące działania:

Muzeum Lubelskie w Lublinie:

- Dział Edukacji Muzeum Lubelskiego prowadzi Sekcję Muzealną w ramach Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku - na Zamku odbyło się 21 spotkań (w 2 semestrze 2015/2016 i w 1 semestrze 2016/2017).
- Udział seniorów w widowisku „Czarcia Łapa” zorganizowanym dla 100 osób w „ Dzień Dziecka” 1 czerwca.
- „XIII dni Seniora” 17-21 czerwca - przeprowadzono 4 prelekcje nt. historii Lublina, o freskach w Kaplicy Zamkowej, wystawie numizmatycznej oraz warsztaty dla seniorów i wnuków (100 os.).
- „60 + Kultura”: Spotkania w Kaplicy Trójcy Świętej w dniach 24-25 września (160 osób).
- Posiadacze Lubelskiej Karty Seniora korzystają ze specjalnych biletów w cenie 4,00 zł na wystawy stałe i do Kaplicy Trójcy Świętej.

Muzeum Nadwiślańskie w Kazimierzu Dolnym

- Weekend dla Seniorów. W programie: zwiedzanie wystaw muzealnych, spacer z przewodnikiem po miasteczku oraz warsztaty.
- Nawiązanie stałej współpracy z Uniwersytetem Trzeciego Wieku w Świdniku, Puławach, Lublinie.
- Stała oferta edukacji kulturalnej skierowana do osób starszych np. warsztaty ceramiczne, warsztaty oraz wykłady dot. kultury żydowskiej.
- Oddział literacki MNKD – Dom Kuncewiczów regularnie organizuje spotkania autorskie, spektakle teatralne, warsztaty, skierowane przede wszystkim do osób starszych. Ma także w ofercie edukacyjnej lekcje muzealne i zwiedzania tematyczne, z których korzystają członkowie Klubów Książek i słuchacze UTW z całej Polski. Oddział promuje twórczość literacką seniorów, amatorsko zajmujących się pisaniem wierszy i prozy, gości członków Stowarzyszenia Literatów Polskich i Związku Literatów Polskich (najliczniej działają w nich seniorzy).

Teatr im. Juliusza Osterwy w Lublinie

- Spotkania dla seniorów.
- Czytanie sonetów Szekspira prowadzone przez Panią Barbarę Fink i aktora Pana Piotra Wysockiego.
- Spotkanie Andrzejkowe dla Seniorów pod tytułem „Wieczór z wróżbą” prowadzenie Pani Barbara Fink i aktorka Pani Anna Świetlicka.
- Kolędowanie z Zespołem Teatru.

Wojewódzki Ośrodek Kultury w Lublinie

- XVII Wojewódzki Przegląd Artystycznego Ruchu Seniorów „ARS 2016”.
- I Powiatowy Przegląd Twórczości Artystycznej Seniorów i Osób Niepełnosprawnych.
- Lubelskie Dni Seniora, w ramach których odbyły się:
 - 2 spektakle „Legenda o smoku wawelskim” Teatr „Bajarka”- Klub SUPERBABC I i SUPERDZIADKA ;
 - 2 spotkania warsztatowe – „Zabawki skarpecianki” ;
 - 2 spotkania prezentujące Grupę Opowiadaczy „Mieszczki z Lublina” - „Babcine opowieści”.
- XVII Jesienny Przegląd Twórczości Artystycznej Seniorów:
 - eliminacje międzypowiatowe, w miastach: Lublin, Hrubieszów, Zamość, Dęblin, Chełm ;
 - koncert finałowy odbył się w Dęblinie.
- XI Wojewódzki Przegląd Rękodzieła i Twórczości Plastycznej Seniorów i Osób Niepełnosprawnych.

Wojewódzki Ośrodek Kultury w Lublinie corocznie otrzymuje nagrodę - certyfikat „Miejsce Przyjazne Seniorom” przyznawany przez Prezydenta Miasta Lublina oraz Radę Seniorów Miasta Lublin. Świadczy to o wysokiej jakości działań uwzględniających potrzeby osób starszych.

Centrum Spotkania Kultur w Lublinie rozpoczęło współpracę z Uniwersytetem Trzeciego Wieku w Lublinie.

W ramach dotacji z budżetu Województwa Lubelskiego udzielanych na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w zakresie wspierania kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego na rzecz osób starszych w 2016 r. przyznano kwotę w wysokości 4 000,00 zł dla **Stowarzyszenia Lubelskie Forum Kobiet z Lublina** na realizację projektu - Umieć więcej, działać lepiej – z teatrem "za pan brat" dla około 222 osób.

Pobudzeniu działań skierowanych do seniorów w środowisku lokalnym służy m.in. realizacja programów na rzecz osób starszych oraz tworzenie w gminach i powiatach rad seniorów. W 2016 r. jedynie 36 samorządów lokalnych posiadało program na rzecz seniorów natomiast na terenie 22 funkcjonowały rady seniorów (21 gminnych i 1 powiatowa). Najczęściej podejmowane działania na terenie gmin z obszaru aktywizacji oraz rozwoju zainteresowań to oferty turystyczno – rekreacyjne, zajęcia rękodzielnicze i artystyczne, spotkania z ciekawymi osobami, zajęcia ruchowe oraz inne zajęcia umożliwiające rozwój hobby a także imprezy integracyjne.

Obszar IV Aktywność zawodowa osób 50+

Raport z wdrażania niniejszego obszaru opracowano w oparciu o ankiety i informacje uzyskane z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie.

Tabela nr 6. Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Aktywność zawodowa osób 50+

Wskaźnik	Wskaźnik bazowy stan na 2014 r.	Wskaźnik docelowy	Wskaźnik - 2016 r.

	(lub ostatni dostępny)		
1. Liczba osób korzystających z doradztwa zawodowego	5435	Wzrost o 10%	2 513
2. Liczba szkoleń zwiększających szanse na rynku pracy osób 50+	232	Wzrost o 10%	386
3. Liczba zawartych partnerstw/porozumień dotyczących działań na rzecz zatrudnienia osób 50+	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	1	0

Źródło: Opracowanie własne

Wzrost aktywności zawodowej osób starszych to cel strategiczny w obszarze IV Programu. Konieczność aktywizacji starszych pracowników wynika bezpośrednio z prognoz demograficznych, polegających m.in. na zmniejszeniu liczebności kolejnych roczników wchodzących w wiek produkcyjny.

Za aktywizacją zawodową starszych pracobiorców przemawiają ponadto potrzeby rynku pracy, zwłaszcza w tych sektorach, w których doświadczenie zawodowe i cechy starszych wiekiem i dysponujących większym doświadczeniem zawodowym pracowników są szczególnie pożądane a także konieczność zapewnienia dochodów umożliwiających godne życie na coraz dłużej trwający okres starości.

Osoby bezrobotne powyżej 50 roku życia wymagają szczególnego wsparcia poprzez m.in. organizowane szkolenia, które umożliwiają podniesienie kwalifikacji i rozwój kompetencji w celu dostosowania do potrzeb rynku pracy. Zgodnie z danymi otrzymanymi z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie w celu aktywizacji osób 50 + przeprowadzono 386 szkoleń zwiększających ich szanse na rynku pracy. Natomiast z doradztwa zawodowego skorzystało 2 513 osób w wieku 50+.

Obszar V *Bezpieczeństwo*

Raport z wdrażania niniejszego obszaru opracowano w oparciu o ankiety i informacje uzyskane z Komendy Wojewódzkiej Policji w Lublinie oraz danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie.

Tabela nr 7. Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Bezpieczeństwo

Wskaźnik	Wskaźnik bazowy stan na 2014 r. (lub ostatni dostępny)	Wskaźnik docelowy	Wskaźnik 2016 r.
1. Liczba informacji na stronie ROPS o kampaniach społecznych uwrażliwiających społeczeństwo na problem przemocy o zasięgu ogólnopolskim	3	15	0
2. Liczba konferencji/warsztatów/ szkoleń poświęconych problematyce przemocy wobec osób starszych	4	15	2*
3. Liczba ośrodków udzielających bezpłatnych porad prawnych dla osób doświadczających przemocy	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	40	36

4. Liczba akcji informacyjnych dotyczących bezpieczeństwa osób starszych	Wskaźnik zostanie określony po pierwszym monitoringu	15	9
5. Liczba osób starszych korzystających ze wsparcia w ramach pomocy społecznej	9 102	Wzrost o 10%	9 968

Źródło: Opracowanie własne

* 1) Szkolenia dla 2 grup (3 – dniowe) pn. „Przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci i seniorów w rodzinie i instytucji” dla pracowników domów pomocy społecznej i placówek opiekuńczo-wychowawczych z terenu woj. lubelskiego bezpośrednio pracujących z mieszkańcami i podopiecznymi. (projekt „Poprawa jakości usług świadczonych w domach pomocy społecznej i placówkach opiekuńczo-wychowawczych w ramach Szwajcarsko – Polskiego Programu Współpracy). 2) W ramach otwartego konkursu ofert ROPS w Lublinie zleciła organizacji pozarządowej zadanie polegające na organizacji szkoleń dla osób realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie ze szczególnym uwzględnieniem osób pracujących ze sprawcami przemocy w rodzinie.

Celem strategicznym V obszaru jest zapobieganie zjawisku przemocy i dyskryminacji wobec osób starszych poprzez zapewnienie im bezpieczeństwa i przeciwdziałanie przemocy wobec nich.

Zapobieganie zjawisku przemocy wobec osób starszych jest bardzo ważnym zagadnieniem w starzejącym się społeczeństwie. Przemoc może być zdefiniowana jako pojedyncze lub powtarzające się działanie, lub brak odpowiedniego działania, występujące w jakiegokolwiek relacji, w której oczekuje się zaufania, a która powoduje krzywdę bądź cierpienie osoby starszej. Może ona przybierać różne formy: przemocy fizycznej, psychicznej, emocjonalnej, finansowej, a także może mieć formę intencjonalnego lub nieintencjonalnego zaniedbania.

Przyczyn wykluczenia osób starszych należy upatrywać w fakcie, że większość społeczeństw nastawiona jest na gospodarkę rynkową, której uczestnikami są przede wszystkim osoby aktywne zawodowo, natomiast osoby starsze wiekiem znajdują się poza sferą tej działalności. Dyskryminacja tych osób wynika z ich trudności w dostosowaniu się do gwałtownego postępu technologicznego i zmian cywilizacyjnych.

Uwarunkowanie przemocy wobec osób starszych ma charakter wielowymiarowy. Dwoma formami instytucji, w których najczęściej dochodzi do przemocy, są rodzina (środowisko rodzinne) oraz instytucje opieki. Czynnikiem ryzyka będącymi przyczyną wystąpienia aktów przemocy wobec osoby starszej są m.in.: zły stan zdrowia i zaburzenia funkcjonalne u osoby starszej, uzależnienie od substancji psychoaktywnych ze strony opiekuna, zależność sprawcy od ofiary przemocy, wspólne zamieszkanie, czynniki zewnętrzne wywołujące stres, izolacja społeczna, historia rodziny². Na terenie województwa funkcjonuje 36 ośrodków udzielających bezpłatnych porad prawnych dla osób doświadczających przemocy.

² red. Jaszczuk-Kuźmińska D., Michalska K., *Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Edukacyjne PARAMEDIA, Warszawa 2010, s 51.

Mając na uwadze bezpieczeństwo osób starszych Komenda Wojewódzka Policji w Lublinie prowadziła w 2016 roku następujące działania informacyjne:

- Konferencja „Bezpieczny Senior” w ramach programu profilaktycznego „Oszustom Stop”;
- Akcja prewencyjna pn. „Bezpieczny Senior” – 5000 ulotek trafiło do czytelników Dziennika Wschodniego dotyczących zapobiegania wyłudzeniom oszustów popełnionych metodą na tzw. wnuczka, czy policjanta;
- Przedsięwzięcia profilaktyczne pn. „Bezpieczny Senior” – działania informacyjne, filmy, artykuły w lokalnych mediach;
- Kampania społeczna dedykowana osobom starszym pn. „NIE DAJ SIĘ OSZUKAĆ OSZUSTOM MÓWIĘ STOP”;
- Program informacyjno-edukacyjny „Bezpieczny Senior” (powiat biłgorajski i rycki);
- Akcje/działania edukacyjne pn. „Oszustom mówię Nie” (powiat chełmski);
- Akcje/działania edukacyjne pn. „Jestem bezpieczny i umiem się bronić” – (m. Zamość);
- Akcje/działania edukacyjne pn. „Bezpieczny mieszkaniec” – (powiat świdnicki);
- Akcje/działania edukacyjne pn. „Seniorzy w ruchu drogowym” – (powiat chełmski).

Kolejnym celem strategicznym w ramach powyższego obszaru było zapewnienie bezpieczeństwa socjalno-bytowego osób starszych. W 2016 r. ze wsparcia w ramach pomocy społecznej skorzystało 9 968 osób z terenu województwa. Zgodnie z danymi zawartymi w Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej za 2016 rok w kolejnych latach widać tendencję wzrostową w zakresie liczby osób starszych korzystających z pomocy społecznej przy jednoczesnym zmniejszeniu się liczby korzystających w rocznikach młodszych.

Czynnikiem prognozującym jakość życia w wieku podeszłym – obok zdrowia – jest utrzymanie autonomii i kontroli nad własnym życiem. Samodzielność ludzi starszych oznacza zarówno samodzielność funkcjonalną w czynnościach dnia codziennego, samodzielność ekonomiczną, jak i możliwość kontrolowania własnego życia oraz podejmowania decyzji dotyczących własnej sytuacji życiowej.

Wzrost starości demograficznej przekłada się na zwiększenie potrzeb zdrowotno-opiekuńczych osób w starszym wieku, a tym samym zwiększenie nakładów finansowych na ochronę zdrowia i pomoc społeczną³.

Wnioski i rekomendacje

Wnioski	Rekomendacje
Obszar I Zdrowie, profilaktyka	
Nieznacznie uległ poprawie dostęp do specjalistycznej opieki geriatrycznej	Restrukturyzacja ochrony zdrowia w kierunku, zwiększania liczby oddziałów geriatrycznych oraz łóżek na oddziałach geriatrycznych a także tworzenia poradni geriatrycznych
Obszar II System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne	

³ Ibidem, s. 37.

Zaobserwowano wzrost instytucji zajmujących się aktywizacją seniorów oraz ich wsparciem w środowisku.	Wspieranie rozwoju środowiskowych form wsparcia seniorów. Zwiększanie dostępności do wysokiej jakości usług opiekuńczych i rehabilitacyjnych.
Obszar III Aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych	
Zaobserwowano dużą aktywność seniorów w obszarze kultury i edukacji (szczególnie na terenach wiejskich).	Promowanie działań aktywizujących osoby starsze szczególnie na terenach wiejskich.
Obszar IV Aktywność zawodowa osób 50+	
Działania zmierzające do wzmocnienia aktywności zawodowej były realizowane głównie jako szkolenia i doradztwo zawodowe	Promowanie potencjału osób starszych.
Obszar V Bezpieczeństwo	
Podejmowano działania zwiększające świadomość osób starszych na temat sytuacji przemocy.	– Inicjowanie działań zmierzających do kreowania pozytywnych postaw zrozumienia i akceptacji wobec osób starszych. – Zwiększenie nakładów finansowych na ochronę zdrowia i pomoc społeczną.

Spis Tabel

Tabela nr 1.	Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Zdrowie, profilaktyka	5
Tabela nr 2.	Nakłady finansowe na świadczenia w zakresie geriatry	7
Tabela nr 3.	Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: System wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne	8
Tabela nr 4.	Liczba domów pomocy społecznej dla osób w podeszłym wieku oraz dla osób przewlekle somatycznie chorych	11
Tabela nr 5.	Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych	13
Tabela nr 6.	Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Aktywność zawodowa osób 50+	16
Tabela nr 7.	Wskaźniki osiągnięcia celu strategicznego w obszarze: Bezpieczeństwo	17

Spis Wykresów

Wykres nr 1.	Poziom zwrotu ankiet monitorujących (ujęcie %)	4
Wykres nr 2.	Poziom zwrotu ankiet monitorujących (ujęcie liczbowe)	5
Wykres nr 3.	Liczba osób starszych objętych usługami opiekuńczymi i specjalistycznymi usługami opiekuńczymi	9
Wykres nr 4.	Liczba świetlic i klubów dla seniorów	10
Wykres nr 5.	Mieszkania chronione	10